

รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ: กรณีศึกษาห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็น
The Model of Collaborative Network: Case studies of Libraries and Information Service
Institutions for People with a Visual Impairment

จิรวรรณ ศรีวงษ์ (Jirawan Sriwong)¹

ปราณี อัสวภูษิตกุล (Pranee Asawapoositkul)²

อนรรักษ์ อยู่วัง (Anurak Yoowang)³

Received: May 8, 2021

Revised: May 17, 2021

Accepted: June 2, 2021

บทคัดย่อ

ห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นมีความสำคัญต่อการเข้าถึงสารสนเทศของผู้บกพร่องทางการเห็น อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษาเกี่ยวกับการบริการสารสนเทศในประเทศไทยพบว่าจำนวนหนังสือเสียงและหนังสือเบรลล์ไม่เพียงพอกับความต้องการ การขาดบุคลากร งบประมาณ และเครือข่ายความร่วมมือที่ชัดเจนยังคงเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมให้ผู้ที่ใช้ที่บกพร่องทางการเห็นเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างสะดวก บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอกรณีศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นในต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้ได้แนวปฏิบัติที่ดีสำหรับใช้ในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย

คำสำคัญ: ความร่วมมือของห้องสมุด, ห้องสมุดเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็น, เครือข่ายความร่วมมือ

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; Lecturer, Library Science Major, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, E-mail: jirawan.sriwong@gmail.com

²รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; Associate Professor, Library Science Major, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, E-mail: pra@tu.ac.th

³อาจารย์ประจำ สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; Lecturer, Library Science Major, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, E-mail: anurak.y@arts.tu.ac.th

Abstract

Libraries and information service institutions for people with a visual impairment are important as a gate for information access to people with a visual impairment. However, based on research in Thailand, audiobooks and braille books are not adequate for user's need. Lack of personnel, budget and concrete collaborative network are disadvantages to let the visual impairment users access information conveniently. To get the best practice for developing collaborative networks of the libraries in Thailand, thus, the article intends to present case studies of successful collaborative network model of libraries and information service institutions for people with a visual impairment in foreign countries.

Keywords: Library collaborative, Library for people with a visual impairment, Collaborative network

บทนำ

บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพที่จะยึดมั่นในความคิดเห็นโดยปราศจากการสอดแทรก และการแสวงหา การรับ ตลอดจนการแจ้งสารสนเทศ รวมทั้งความคิดเห็นโดยผ่านสื่อใด ๆ

โดยมีต้องคำนึงถึงเขตแดน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ มาตรา 19 (1948)

รายงานขององค์การสหประชาชาติ (Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2020) ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.2020 ทั่วโลกมีประชากรประมาณ 7,796,112,000 คน และจะเพิ่มจำนวนเป็น 8,500 ล้านคนในปี ค.ศ. 2030 ขณะเดียวกันองค์การอนามัยโลก (World Health Organization-WHO, 2021) ก็มีรายงานทางสถิติว่า ทั่วโลกมีประชากรที่มีความบกพร่องทางการเห็นหรือตาบอดประมาณ 2,200,000,000 คน ในจำนวนนี้ประมาณ 1,000,000,000 คน มีความบกพร่องทางการเห็นในระยะปานกลางหรือรุนแรงเนื่องจากข้อผิดพลาดด้านการหักเหของแสงที่ไม่ได้รับการแก้ไข

สำหรับในประเทศไทยจากรายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านคนพิการในประเทศไทย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2563) ทั้งประเทศมีบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็นจำนวน 191,965 คน จำแนกตามช่วงอายุคือ 0-5 ปี (ปฐมวัย) จำนวน 339 คน 6-14 ปี (วัยเรียน) จำนวน 1,951 คน 15-21 ปี (วัยรุ่น) จำนวน 3,038 คน 15-59 (วัยทำงาน) จำนวน 56,972 คน 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 132,697 คน และจากรายงานผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเพื่อรองรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาพิการในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาปีการศึกษา 2561 (สำนักส่งเสริมและพัฒนาศึกษานักศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) ทั้งประเทศมีบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็นในระบบการศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 4,431 คน โดยแบ่งเป็นนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประจำปีการศึกษา 2561 จำนวน 3,101 คน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจำนวน 176 คน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนจำนวน 687 คน สังกัดสถาบันอุดมศึกษา ระดับปริญญาตรี จำนวน 441 คน ระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 26 คน จากตัวเลขดังกล่าวพบว่าบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็นเป็นจำนวนมากถึง 187,534 คน คิดเป็น 97.6 เปอร์เซ็นต์ ที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา มีทั้งวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา 60 ปี ขึ้นไปจำนวนมากที่สุดคือ 132,697 คน

จากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ มาตรา 19 (United Nations, 1948) กำหนดว่า บุคคลทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก การแสวงหาและการรับสารสนเทศ ผ่านสื่อทุกประเภทอย่างไร้พรมแดน โดยบุคคลทุกคนในที่นี้หมายถึงผู้บกพร่องทางการเห็นด้วย จากความสำคัญของปฏิญญาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึง

บทบาทสำคัญของห้องสมุดและศูนย์สารสนเทศในการสร้างโอกาสการเข้าถึงและการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็น เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสนับสนุนให้บุคคลกลุ่มดังกล่าวสามารถใช้สารสนเทศเพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างเสรี

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันผู้บกพร่องทางการเห็นยังคงประสบปัญหาเกี่ยวกับการเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการ ได้แก่ ปัญหาจำนวนหนังสือเสียงและหนังสือเบรลล์ไม่เพียงพอกับความต้องการ ใช้อ่านได้ไม่กี่ครั้งจุดจบก็หายไปบ้างทำให้ลำบากกับการอ่าน หรือไม่มีสารสนเทศในเรื่อง หรือ รูปแบบที่ต้องการ (Kawai, Yukiko, 2017; Sommarat Wijit, 2010) ซึ่งปัญหาดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากเหตุผลหลายประการ ได้แก่ ปัญหาด้านการผลิตสื่อ ปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมสารสนเทศของผู้ใช้บริการที่เปลี่ยนแปลงไป และปัญหาด้านการบริหารของห้องสมุด

ปัญหาด้านการผลิตสื่อ อาทิ คุณภาพของสื่อที่ผลิต การผลิตสื่อได้ไม่ทันกับการใช้งาน อาจเกิดขึ้นจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ในกรณีของหนังสือเบรลล์ซึ่งมีต้นทุนในการผลิตสูง และจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้และเครื่องมือในการผลิต หรือในกรณีของการผลิตหนังสือเสียงซึ่งเป็นสื่อที่ถูกใช้เพื่อการศึกษาสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นในทุกระดับการศึกษา พบว่าการผลิตหนังสือเสียงให้ได้คุณภาพและทันต่อความต้องการในการใช้งาน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้ผลิตวัตถุดิบ หรือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตหนังสือเสียงในการให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เพื่อการผลิตหนังสือเสียง และอาสาสมัครที่เป็นผู้อ่านหนังสือเสียงซึ่งยังมีไม่เพียงพอ (Sudasamorn Pankam, 2015) และการอ่านหนังสือเสียงจำเป็นต้องอาศัยทักษะและความตั้งใจสูงเพื่อให้หนังสือเสียงดังกล่าวมีคุณภาพและน่าใช้งาน เช่น น้ำเสียงในการอ่านต้องสม่ำเสมอ และหากเป็นการอ่านหนังสือบันเทิงคดีควรมีการอ่านที่สะท้อนถึงอารมณ์ของวรรณกรรมดังกล่าวด้วย (Naruemon Saengduangkhae & Charoennate Saengduangkhae, 2013)

การใช้งานหนังสือวิชาการของผู้บกพร่องทางการเห็น จากการสำรวจของห้องสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Chaisit Angkapunyadeth & Kittanun Dusdeemethanont, 2020) พบว่า นักศึกษาที่บกพร่องทางการเห็นมีอุปสรรคในการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศโดยเฉพาะหนังสืออ่านประกอบการเรียนตามรายวิชาต่าง ๆ เนื่องจากหนังสืออ่านประกอบส่วนใหญ่เป็นสิ่งพิมพ์ จำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือในการจัดทำหนังสืออักษรเบรลล์จากศูนย์บริการนักศึกษาพิการ หรือการหาอาสาสมัครมาอ่านหนังสือเพื่อทำเป็นหนังสือเสียง ไฟล์เสียงที่ได้จากการทำหนังสือเสียงยังไม่มีคุณภาพ รวมถึงการขาดการจัดเก็บไฟล์อย่างเป็นระบบทำให้การค้นหานี้หนังสือเสียงเพื่อการใช้งานเป็นไปได้ด้วยความลำบาก

นอกจากนี้ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันก็อาจส่งผลให้ความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้บริการที่มีภาวะบกพร่องทางการเห็นมีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านของรูปแบบและเนื้อหา โดยผลจากการศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศและการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศของคณพิการในประเทศไทย (Pathamakorn Netayawijit, Kultida Taumsuk, & Kanyarat Kwiecien, 2019) พบว่า คณพิการในปัจจุบันใช้อินเทอร์เน็ตเป็นหลักในการสืบค้นข้อมูลเพื่อเข้าถึงสารสนเทศ เพื่อความบันเทิงและพักผ่อนหย่อนใจด้วยตนเอง และใช้ห้องสมุดน้อยมาก ซึ่งจากผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการสารสนเทศของผู้พิการซึ่งรวมไปถึงผู้บกพร่องทางการเห็น จะต้องเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่สามารถเข้าถึงและสามารถใช้งานได้จากอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ของผู้ใช้งาน และสามารถเข้าถึงข้อมูลจากภายนอกห้องสมุด หรือ หน่วยงานที่ให้บริการได้

ด้านการบริหารงานห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศ ในกรณีของห้องสมุดสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นในประเทศไทย (Kawai, Yukiko, 2017 and Sommarat Wijit, 2010) พบว่า ห้องสมุดส่วนใหญ่ขาดงบประมาณและบุคลากรในการดำเนินงาน และยังไม่มีแผนพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม ซึ่งรวมถึงห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยที่มีการจัดให้บริการแก่นักศึกษาพิการ แต่ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดส่วนใหญ่ไม่มีนโยบายหรือแผนการดำเนินงานเพื่อการ

ให้บริการแก่นักศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมซึ่งทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการบริการสารสนเทศแก่นักศึกษาพิการ ได้แก่ สภาพทางกายภาพของห้องสมุดไม่เอื้อให้ผู้พิการสามารถใช้งานได้สะดวก การขาดทรัพยากรสารสนเทศที่เหมาะสมต่อการใช้งาน และการขาดบุคลากรเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่นักศึกษาพิการ เป็นต้น (Smarn Loipha, et al.: 2014)

การสนับสนุนให้ผู้บกพร่องทางการเห็นสามารถเข้าถึงสารสนเทศในรูปแบบและเนื้อหาที่ต้องการได้สะดวกรวดเร็วนั้นเป็นงานที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมจากหลายฝ่าย ทั้งในส่วนของห้องสมุดเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็น ห้องสมุดประเภทอื่น ๆ เช่น ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ห้องสมุดประชาชน รวมถึงกลุ่มอาสาสมัคร และผู้ประกอบการทางด้านวัสดุและอุปกรณ์เพื่อการผลิตสื่อสารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็น ซึ่งจากการศึกษาการดำเนินงานของห้องสมุดเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นในต่างประเทศ พบว่า เครือข่ายความร่วมมือนั้นถือเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยส่งเสริมผู้ใช้ที่บกพร่องทางการเห็นให้สามารถเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างสะดวกรวดเร็วและทั่วถึงมากขึ้น

ดังนั้น เพื่อนำความรู้และแนวปฏิบัติด้านความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศมาใช้เป็นรากฐานบทความนี้จึงมุ่งศึกษาและวิเคราะห์การดำเนินงานด้านความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นในต่างประเทศ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริม การพัฒนา รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นในประเทศไทยให้สามารถเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

ความหมายของเครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศ

เครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศมักมีการใช้ทั้งคำว่า “ความร่วมมือ (Cooperatives)” “เครือข่าย (Networks)” และ “ภาคี (Consortium)” ซึ่งมีความหมายถึง การรวมตัวกันของห้องสมุด สถาบันบริการสารสนเทศหรือองค์กรอื่น ๆ สองแห่งหรือมากกว่า เพื่อร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของเครือข่าย ประโยชน์ต่อการบริการแก่ผู้ใช้ และเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานด้านสารสนเทศของหน่วยงานโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร ลักษณะของกิจกรรมความร่วมมือ ได้แก่ การแลกเปลี่ยน การแบ่งปันสารสนเทศ การฝึกอบรม การวางแผน และการสนับสนุนการดำเนินงานต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การผลิตและจัดหาทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน (American National Standards Institute/National Information Standards Organization-ANSI/NISO Z39.7, 2013; Davis, 2007)

ทั้งนี้ ระดับการพัฒนาของเครือข่ายความร่วมมือสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะเริ่มต้น เป็นการร่วมมือของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อประโยชน์ในการให้บริการผู้ใช้ เรียกว่าความร่วมมือ (Cooperatives) มีทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและแบบกึ่งทางการ
2. ระยะที่สอง เป็นการรวมตัวกันของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศอย่างเป็นระบบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือ เรียกว่า เครือข่ายหรือข่ายงาน (Networks)
3. ระยะที่สาม เป็นเครือข่ายห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศที่มีการแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ร่วมกัน เรียกว่า ภาคี (Consortium)

ลักษณะของรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศ

รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศสามารถจำแนกลักษณะได้หลายรูปแบบตามองค์ประกอบหรือคุณลักษณะของเครือข่าย ซึ่งองค์ประกอบที่จะกล่าวต่อไปนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาเครือข่าย

รวมถึงการจัดการเพื่อให้เครือข่ายความร่วมมือสามารถดำเนินงานไปได้อย่างสอดคล้องต่อความต้องการตามความพร้อมของสมาชิก อันจะนำไปสู่การสร้างรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศที่ต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้ องค์ประกอบที่สามารถใช้เป็นแนวคิดในการริเริ่มพัฒนาและจำแนกประเภทของเครือข่าย ประกอบด้วยองค์ประกอบ 9 ด้าน ได้แก่ (Alisha Market, Sonja Avalonand & Vesna Golubovic, 2007; Dong & Zou, 2009; Giordano, 2002)

1. การจำแนกรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือตามลักษณะของสมาชิกหรือผู้เข้าร่วม (Based on Participants) โดยอาจแบ่งตามประเภทของห้องสมุด เขตที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ข้อตกลงขององค์กรที่สังกัดเดียวกัน โดยเครือข่ายความร่วมมือรูปแบบนี้จะมีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็กขึ้นอยู่กับจำนวนของสมาชิกที่เข้าร่วม ทั้งนี้การจำแนกตามลักษณะของสมาชิกเครือข่ายยังสามารถแบ่งย่อยตามระดับของความร่วมมือ ได้แก่

1.1 เครือข่ายความร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการ เป็นการร่วมมือกันของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศที่มีจุดประสงค์เพื่อแบ่งปันสารสนเทศและส่งเสริมแนวร่วมการเป็นพันธมิตร ไม่เคร่งครัดเรื่องการดำเนินงานมาก เข้าร่วมจากความต้องการและความสนใจในเรื่องเดียวกัน เครือข่ายความร่วมมือรูปแบบนี้ไม่มีศูนย์กลางควบคุม ความร่วมมือนี้ถูกสร้างขึ้นจากข้อตกลง สัญญาความรับผิดชอบของสมาชิก โดยสมาชิกต้องดำเนินงานตามสภาพของตน ไม่มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน แต่จะมีอาสาสมัครที่จะทำหน้าที่ดำเนินงาน มีพื้นที่บนเว็บที่สมาชิกสามารถแบ่งปันสับดรรายการหรือยูเนี่ยนแคตตาล็อกฐานข้อมูลดิจิทัล และบริการยืมระหว่างห้องสมุด สนับสนุนให้มีการพัฒนาทักษะการทำงานและการทำรายการทรัพยากรสารสนเทศ การอบรมบุคลากรห้องสมุดให้มีทักษะตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ และร่วมกันพัฒนาแผนงานดิจิทัล การแบ่งปันสารสนเทศในรูปแบบความร่วมมือนี้เสมือนการกระจายอำนาจการทำงานให้ห้องสมุดที่ต้องการอิสระในการทำงานภายใต้การทำงานรูปแบบพันธมิตรกับองค์กรอื่น ตัวอย่างขององค์กรที่ดำเนินการในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือนี้ เช่น Indian Institute of Management in India

1.2 เครือข่ายความร่วมมืออย่างเป็นทางการ เป็นการร่วมมือกันของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศที่มีการจัดการการทำงานของสมาชิกผู้เข้าร่วม มีวัตถุประสงค์เฉพาะแตกต่างกันไปแต่ละองค์กร สมาชิกมีความเข้าใจในประเด็นเดียวกัน มีสำนักงานกลางความร่วมมือ เมื่อไหร่ก็ตามที่การดำเนินงานเป็นไปนอกเหนือจากความรับผิดชอบตามแผนงานก็จะเห็นได้ชัดเจน มีความต้องการในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน มีการนัดหมายและสื่อสารกันระหว่างสมาชิกความร่วมมือ มีการใช้ทรัพยากรจำพวกฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ ฐานข้อมูลร่วมกัน หรือแม้แต่ตัวอาคารสถานที่ที่จะต้องมีการทำสัญญาการใช้งานร่วมกัน เครือข่ายความร่วมมือรูปแบบนี้เปรียบเสมือนจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่กระบวนการที่จะทำให้ถูกต้องตามกฎหมาย ตัวอย่างเช่น International Federation of Library Associations and International Coalition of Library Consortia

2. การจำแนกรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ขึ้นอยู่กับองค์กรหลักที่ควบคุม (Based on Parent Organizations) สมาชิกความร่วมมืออาจอยู่ภายใต้สังกัดหน่วยงานหลากหลาย ซึ่งมีกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละหน่วยงาน แต่จะมีสำนักพิมพ์เข้ามามีบทบาทในการดึงสมาชิกเข้าร่วม โดยสำนักพิมพ์จะมอบส่วนลดในราคาที่ถูกลงให้กับสมาชิกที่มาเข้าร่วมในระดับชาติ ตัวอย่างเช่น The Emerald Full-Text Library ที่จัดทำโดย The Emerald Publishing Group

3. การจำแนกรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ขึ้นอยู่กับเนื้อหา/สาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง (Based on Subject Coverage) รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือนี้ถูกสร้างขึ้นโดยองค์กรที่ดำเนินการตามกฎเกณฑ์ที่มีความเฉพาะในทิศทางเดียวกัน เช่น The Forum for Resource Sharing in Astronomy and Astrophysics-FORSA ที่เป็นเครือข่ายความร่วมมือด้านเนื้อหา/สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องด้านดาราศาสตร์ ฟิสิกส์และดวงดาว

4. การจำแนกรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ขึ้นอยู่กับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Based on Geographical Area) สร้างขึ้นตามพื้นฐานของพื้นที่ที่ครอบคลุม ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติ ตลอดจนระดับนานาชาติ โดยรูปแบบความร่วมมือตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์สามารถแบ่งย่อยได้ดังนี้

4.1 ความร่วมมือระดับชาติ (National Consortium) ความร่วมมือรูปแบบนี้จะมุ่งเน้นที่นโยบายและบทบาทของหน่วยงานระดับชาติที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับการบริการสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ ได้แก่ รัฐบาล หอสมุดแห่งชาติ เป็นต้น ในการจัดทำนโยบายหรือเป็นตัวกลางในการดำเนินงานเกี่ยวกับความร่วมมือ ทั้งนี้สามารถแบ่งลักษณะของเครือข่ายความร่วมมือระดับชาติ ตามลักษณะการดำเนินงาน ได้ดังต่อไปนี้

4.1.1 รูปแบบการรวมอำนาจระดับชาติ (National Centralized Model) เป็นรูปแบบที่อยู่บนพื้นฐานบทบาทการทำงานของหอสมุดแห่งชาติที่บริหารจัดการและแบ่งปันทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ในระดับชาติ การจัดการโครงการระยะยาว การบริหารจัดการข้อตกลงเกี่ยวกับทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายระดับชาติ เช่น Nordic Consortia, The Finnish National Electronic Library Consortium (FinELib, Finland), The Swedish National Library (BIBSAM, Sweden), Hellenic Academic Libraries Link (HEAL-Link, Greece) เป็นต้น

4.1.2 รูปแบบการกระจายอำนาจระดับชาติ (National Decentralized Model) รูปแบบนี้มีแนวคิดการทำกิจกรรมใด ๆ ในระดับชาติ แต่ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากแผนงานเฉพาะหรือกลยุทธ์อื่นใดที่เกี่ยวข้องกับแผนงานระดับชาติ ความร่วมมือนี้จะดำเนินการไปแบบปัจเจก เช่น Consortium Universitaire de Périodiques Numériques-COUPERIN ในประเทศฝรั่งเศส

4.2 ความร่วมมือระดับรัฐ (Statewide or Nationwide Consortium) รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศนี้มีเงินทุนสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน สมาชิกที่เข้าร่วมขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดของพื้นที่หรืออาจแบ่งแยกตามความสำคัญของพื้นที่ทางกายภาพ เช่น The INDEST-AICTE Consortium

4.3 ความร่วมมือระดับภูมิภาค (Regional Consortium) รูปแบบนี้เกิดขึ้นจากการร่วมมือกันในบริบทโครงสร้างระดับภูมิภาค อาณาเขตที่ติดต่อกัน ตลอดจนสหพันธรัฐ เช่น ความร่วมมือในประเทศเบลเยียม, The Consortium of Catalonia University Libraries, Comitato Interuniversitario Basi Dati ed Editoria in Rete, Consorzio Interuniversitario Lombardo per L'Elaborazione Automatica, Center for International Private Enterprise, the Sistema Bibliotecario Biomedica Lombardo

5. การจำแนกรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ (Based on the Purpose-Oriented Model) เครือข่ายความร่วมมือรูปแบบนี้เกิดขึ้นจากการที่ห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการแบ่งปันทรัพยากร เช่น การเข้าถึง E-Journal และเนื้อหาอื่น ๆ การรวมตัวกันเพื่อจุดมุ่งหมายในการได้รับส่วนลดและการบริการ การลดงานของเจ้าหน้าที่ที่ต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะทางห้องสมุด ตลอดจนระบบห้องสมุดดิจิทัล เช่น ความร่วมมือห้องสมุดของ The Indian Institute of Management (IIM) Library Consortium

6. การจำแนกรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ขึ้นอยู่กับแหล่งที่มาของเงินทุน (Based on Source of Funding) เครือข่ายความร่วมมือรูปแบบนี้จะแตกต่างกันไปตามเงินทุนที่มี บางเครือข่ายดำเนินการโดยปราศจากเงินทุนสนับสนุนแต่อาศัยจากค่าสมาชิกรายปี ซึ่งค่าสมาชิกรายปีมากน้อยจะขึ้นอยู่กับจำนวนของสมาชิก จำนวนครั้งการดำเนินงาน จำนวนลูกค้า และจำนวนของทรัพยากรสารสนเทศ ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้ดังนี้

6.1 รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ได้รับเงินทุนจากส่วนกลางและบริหารเอง (Centrally Funded Model and Self-Sustained) เครือข่ายความร่วมมือรูปแบบนี้มีข้อดีคือ ส่วนกลางเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องเงินทุนโดยแบ่งสรรปันส่วนมาจากองค์กรหลัก ห้องสมุดส่วนกลางทำหน้าที่ในการจัดเตรียมทรัพยากรและบริการให้กับห้องสมุดสมาชิก ทรัพยากรสารสนเทศจะนำมาแบ่งปันกันในระดับหนึ่ง แต่ไม่ได้มุ่งเน้นการแบ่งปันที่เท่าเทียมกันระหว่างห้องสมุดสมาชิก ห้องสมุดส่วนกลางเป็นผู้ดูแลและควบคุมทรัพยากรสารสนเทศทั้งหมด (Zou & Dong, 2007)

6.2 รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือการใช้งบประมาณร่วมกัน (Shared-Budget Model) สำหรับเครือข่ายรูปแบบนี้ ห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศที่มีความร่วมมือกันต้องดำเนินการตามกฎหมาย โดยเฉพาอย่างยิ่งในเรื่องของการบริหารจัดการและการใช้งบประมาณที่เป็นไปตามข้อตกลงที่มีร่วมกัน ตัวอย่างเครือข่ายความร่วมมือรูปแบบนี้ เช่น IIM และ FOSTA

7. รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่พิจารณาตามการกำกับดูแลและโครงสร้างองค์กร (Based on Governance and Organizational Structure) เครือข่ายรูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างหลักของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศที่ร่วมมือกันเป็นอย่างไร โครงสร้างการกำกับดูแลอาจมีตั้งแต่แบบไม่เป็นทางการ กึ่งทางการ หรือทางการก็ได้ ขณะเดียวกันโครงสร้างองค์กรอาจจะต้องมีสำนักงานกลางที่จัดหาเจ้าหน้าที่มาอยู่ประจำก็ได้ ดังนี้

7.1 การกระจายอำนาจบริหาร (Highly Decentralized) เครือข่ายความร่วมมือรูปแบบนี้ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม แม้ว่าจะมีห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศส่วนกลางในการบริหาร แต่อำนาจในการตัดสินใจส่วนใหญ่จะอยู่ที่ห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศที่เป็นสมาชิก ซึ่งรูปแบบการกระจายอำนาจอาจต้องพบกับความไม่แน่นอนของกำหนดการปฏิบัติงาน งบประมาณจากภายนอก ผู้สนับสนุนส่วนกลาง และเจ้าหน้าที่ส่วนกลาง ตัวอย่างเช่น ความร่วมมือของ IIM

7.2 การรวมอำนาจบริหาร (Highly Centralized) เครือข่ายความร่วมมือรูปแบบนี้จะมีการปฏิบัติปฏิบัติงานประจำห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศ สมาชิกถูกควบคุมดูแลภายใต้ห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศหลักโดยมีข้อตกลงสนธิสัญญาสำหรับการบริการสมาชิก รูปแบบการรวมอำนาจช่วยให้สามารถเรียกร้องส่วนลดในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศได้สูงกว่ารูปแบบการกระจายอำนาจ ตัวอย่างเช่น CSIR E-Journal Consortium ในประเทศอินเดีย

8. การจำแนกรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ขึ้นอยู่กับลูกค้า/ผู้ใช้บริการ (Based on Clients) ซึ่งลูกค้า/ผู้ใช้บริการห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศก็ขึ้นอยู่กับอายุ เช่น เด็ก วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ หรือความสนใจ เช่น ความสนใจในกีฬา ดนตรี แม้กระทั่งพื้นฐานด้านการศึกษา ตัวอย่างเช่น FORSA ในประเทศอินเดียที่มีการร่วมงานกันกับนักฟิสิกส์ดวงดาวและนักบินอวกาศ

9. การจำแนกรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่พิจารณาจากสังกัดของผู้เข้าร่วมหรือสมาชิก (Based on Participants' Affiliation) รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานของสมาชิกที่เข้าร่วม ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

9.1 ความร่วมมือแบบเปิด (Open Consortia) ความร่วมมือลักษณะนี้จะช่วยอำนวยความสะดวกให้กับห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศ ผู้เข้าร่วมสามารถเลือกที่จะเข้าและออกได้ตามความประสงค์ ในกรณีนี้สำนักพิมพ์จะสามารถกำหนดจำนวนขั้นต่ำของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อประกอบการเข้าร่วมได้ ประเภทความร่วมมือนี้ถูกดำเนินการจากกลุ่มเล็ก ๆ ที่รวมกันขึ้นเพื่อแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศเฉพาะพื้นที่ เช่น INDEST-AICTE Consortium ในประเทศอินเดีย

9.2 ความร่วมมือแบบกลุ่มปิด (Closed-Group Consortia) เป็นความร่วมมืออย่างเข้มแข็ง เฉพาะกลุ่มห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อดำเนินกิจกรรมใด ๆ ให้สะดวกมากยิ่งขึ้น เช่น North East Research Libraries-NERL,

Pennsylvania Academic Library Consortium Inc., National Knowledge Resource Consortium, Department of Atomic Energy และ IIM Library Consortium

9.3 รูปแบบความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Homogeneous Model) รูปแบบนี้เป็นความร่วมมือของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศที่มีความคิดเหมือนกันมาร่วมกันแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศ ช่วยกันเสริมสร้างความต้องการที่อยู่บนพื้นฐานของภาวะแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยเป็นห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศประเภทและขนาดเดียวกัน เช่น Consortium for E-Resources in Agriculture ในประเทศอินเดีย

เครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นในต่างประเทศ

การดำเนินงานเพื่อการบริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นในต่างประเทศ โดยทั่วไปจะจัดขึ้นโดยหน่วยงาน 2 ประเภท ได้แก่ หน่วยงานที่เป็นห้องสมุดหรือศูนย์สารสนเทศ เช่น ห้องสมุดประชาชน หอสมุดแห่งชาติ และหน่วยงานในลักษณะของศูนย์บริการนักศึกษาพิการซึ่งสังกัดในสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย โรงเรียน ซึ่งการจัดบริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นนั้นเป็นการบริการที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา (Library of Congress, 2011) เมื่อปี ค.ศ.1868 ห้องสมุดประชาชนบอสตัน (Boston Public Library) ได้ริเริ่มให้บริการและเผยแพร่สารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นเป็นครั้งแรก และในปีเดียวกันนั้น สถาบันคนตาบอดแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ (The Royal National Institute of Blind People, 2016) แห่งสหราชอาณาจักรก็ได้ก่อตั้งขึ้น และมีห้องสมุดของสถาบันคนตาบอดแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ (RNIB National Library Service-RNIB/NLS) ซึ่งถือเป็นห้องสมุดเฉพาะเพื่อผู้พิการทางสายตาที่ใหญ่ที่สุดในสหราชอาณาจักร และเป็นหน่วยงานหนึ่งในผู้ผลิตหนังสือรูปแบบพิเศษรายใหญ่ที่สุดของโลก

จากการศึกษาการดำเนินงานของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นในต่างประเทศ ด้านเครือข่ายความร่วมมือ พบว่าห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศส่วนใหญ่ มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อดำเนินงานด้านผลิต จัดหา และบริการทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน ซึ่งความร่วมมือที่เกิดขึ้นนั้นในภาพรวมเป็นความร่วมมือระหว่างห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นด้วยกันเอง หรือ ระหว่างห้องสมุดประเภทอื่น เช่น ห้องสมุดประชาชน หอสมุดแห่งชาติ เป็นต้น นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการบริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นยังเกิดขึ้นกับหน่วยงานที่ไม่ใช่ห้องสมุดอีกด้วย เช่น การสร้างความร่วมมือกับศูนย์บริการนักศึกษาพิการจัดบริการสารสนเทศเพื่อการศึกษาเฉพาะด้านแก่ผู้บกพร่องทางการมองเห็น การสร้างความร่วมมือกับสำนักพิมพ์เพื่อบริหารจัดการเรื่องลิขสิทธิ์ของทรัพยากรสารสนเทศที่ใช้ในการจัดทำหนังสือเบรลล์ หนังสือเสียง และความร่วมมือกับภาคเอกชน อาสาสมัคร เพื่อการจัดทำหนังสือเบรลล์ หนังสือเสียง ให้เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้บริการ เป็นต้น

ความร่วมมือเพื่อการบริการสารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นสามารถจำแนกกรณีศึกษาด้านเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศในต่างประเทศได้ตามลักษณะของรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือดังต่อไปนี้

1. เครือข่ายความร่วมมือระดับชาติ

เครือข่ายความร่วมมือเพื่อการบริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นในต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ราชอาณาจักรสวีเดน จีน สิงคโปร์ เป็นเครือข่ายความร่วมมือระดับชาติ ซึ่งได้รับการสนับสนุนในเชิงนโยบาย หรือ งบประมาณจากภาครัฐ การบริหารจัดการมีลักษณะแบบรวมอำนาจ คือ เป็นการบริหารงานความร่วมมือซึ่งดำเนินการโดย

หน่วยงานกลาง เช่น ในกรณีของสหรัฐอเมริกา รัฐสภาอเมริกันได้ออกกฎหมายกำหนดให้จัดตั้งโครงการห้องสมุดระดับชาติเพื่อให้บริการผู้พิการทางสายตา (National Library Service for the Blind and Physically Handicapped – NLS/BPH) ขึ้นตรงกับหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประเทศในการจัดบริการและเผยแพร่สารสนเทศสำหรับผู้พิการทางสายตา โดยเริ่มต้นความร่วมมือของห้องสมุด 19 แห่ง ในปี ค.ศ.1931 จนในปัจจุบันมีเครือข่ายห้องสมุดถึง 113 แห่งทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้รัฐสภาได้จัดสรรเงินให้แก่ห้องสมุดเป็นประจำทุกปี ขณะที่ห้องสมุดเครือข่ายในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลกลางของรัฐและรัฐบาลท้องถิ่นเช่นกัน

ส่วนราชอาณาจักรสวีเดน ห้องสมุดหนังสือเบรลล์และหนังสือเสียงแห่งราชอาณาจักรสวีเดน (The Swedish Library of Talking Books and Braille, Talboks-och Punktskrifts Biblioteket-TPB) เป็นองค์กรของรัฐบาล สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม (Swedish Agency for Accessible Media, 2018) ซึ่งจะได้รับงบประมาณดำเนินการจากรัฐทั้งหมด ภารกิจของห้องสมุดนอกจากการจัดหาและให้บริการสารสนเทศแก่ผู้ใช้บริการแล้ว ห้องสมุดยังเป็นหน่วยงานหลักในการสร้างความร่วมมือระหว่างห้องสมุด ทำให้ห้องสมุดหนังสือเบรลล์และหนังสือเสียงแห่งราชอาณาจักรสวีเดนมีเครือข่ายความร่วมมือทั้งในระดับประเทศเพื่อให้บริการผู้ใช้ที่บกพร่องทางการเห็นในการเข้าถึงสารสนเทศจากสื่อสิ่งพิมพ์ และการให้บริการยืมหนังสือข้ามเขต รวมไปถึงระดับระหว่างประเทศ ได้แก่ ความร่วมมือกับห้องสมุดในกลุ่มนอร์ดิก (The Nordic Libraries Cooperation) และ The Global Accessible Library-GAL เพื่อทำให้ผู้บกพร่องทางการเห็นสามารถเข้าถึงหนังสืออักษรเบรลล์และหนังสือเสียงได้จากทั่วโลก

สาธารณรัฐประชาชนจีน ห้องสมุดหนังสือเบรลล์ (China Braille Library) ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ.1953 ภายใต้การบริหารงานของศูนย์บริการสารสนเทศทางวัฒนธรรมสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็น สาธารณรัฐประชาชนจีน (China Culture and Information Service Center for the Visually Impaired, 2005-2012) ต่อมาในปี ค.ศ.2011 ห้องสมุดได้ปรับโฉมใหม่ในกรุงปักกิ่ง มีหนังสือเบรลล์มากกว่า 250,000 รายชื่อ หนังสือเสียง 660,000 รายชื่อ ให้บริการทรัพยากรสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นมากกว่า 16,000,000 คนทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังมีบริการเผยแพร่สารสนเทศทางวัฒนธรรมออนไลน์ผ่านสื่อวิดีโอ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ และสื่ออื่น ๆ ห้องสมุดมีความร่วมมือกับโรงพิมพ์อักษรเบรลล์ สาธารณรัฐประชาชนจีน (China Braille Press) นำนวัตกรรมเทคโนโลยีการพิมพ์มาดำเนินการในรูปแบบโรงพิมพ์ดิจิทัลเพื่อให้ผู้พิการทางการเห็นเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างสะดวกรวดเร็วโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ สามารถให้บริการยืม-คืนทรัพยากรสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นทั้งในเมืองและชนบท ตลอดจนบริการส่งทรัพยากรสารสนเทศทางไปรษณีย์โดยไม่มีค่าใช้จ่าย

นอกจากนี้เมื่อวันที่ 13 กันยายน ค.ศ.2017 ที่หอสมุดแห่งชาติสาธารณรัฐประชาชนจีน คณะกรรมการกลางของพรรคคอมมิวนิสต์สาธารณรัฐประชาชนจีน (The Communist Party of China-CPC) และแผนกประชาสัมพันธ์ของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ (Liu Weibing, 2017) ได้แจกจ่ายเครื่องอ่านอัจฉริยะ (Smart Reading Machines) และอุปกรณ์อ่านหนังสือเบรลล์ (Braille Reading Devices) จำนวน 200,000 เครื่อง พร้อมงบประมาณดำเนินการห้องอ่านหนังสือสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นประมาณ 17 ล้านคน ให้แก่ห้องสมุดและสถาบันการศึกษา 400 แห่งทั่วประเทศ ซึ่งผู้ใช้สามารถใช้อุปกรณ์ดังกล่าวได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นในโอกาสอันควรแก่การเพิ่มแหล่งสารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นด้วยการอ่านสารสนเทศดิจิทัล พร้อมกันนี้ภาคเอกชนยังได้รับการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์ให้มอบบาทเชิงรุกในการปรับปรุงแหล่งสารสนเทศการอ่านดิจิทัลของประเทศด้วย

สาธารณรัฐสิงคโปร์ ทางรัฐบาลสิงคโปร์ให้ความสำคัญอย่างมากต่อห้องสมุดด้วยแนวคิดในการสร้างชาติด้วยห้องสมุด โดยการส่งเสริมการอ่านให้กับประชากรทุกเพศ วัย รวมทั้งผู้บกพร่องทางการเห็น และจัดการบริการเพื่อให้ประชาชนสามารถ

เข้าถึงสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการอ่าน อันเป็นแนวทางในการพัฒนาประชากรของชาติอีกทางหนึ่ง สาธารณรัฐสิงคโปร์มีห้องสมุดสมาคมผู้พิการทางสายตา (The Singapore Association of the Visually Handicapped, 2017) ที่มีเครือข่ายความร่วมมือกับห้องสมุดแห่งชาติสาธารณรัฐสิงคโปร์ (National Library Singapore-NLS) ให้บริการทรัพยากรสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นที่ลงทะเบียนเป็นสมาชิกกับสมาคมฯ โดยไม่มีค่าใช้จ่าย ได้แก่ บริการยืม-คืน หนังสือเบรลล์ หนังสือเสียง ซีดีเพลง ภาพยนตร์ บริการเข้าถึงสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตและสื่ออื่น ๆ ผลิตวารสารเสียง ข่าวเสียง ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาจีนกลาง (แมนดาริน) ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศดังกล่าวโดยดาวน์โหลดเสียง หรือทั้งเสียงและภาพ (สำหรับบุคคลสายตาเลือนราง) มาฟังใน iPod หรือเครื่องเล่น mp3 ได้ และบริการส่ง-รับคืนทรัพยากรสารสนเทศทางไปรษณีย์ทั่วประเทศโดยไม่มีค่าใช้จ่าย

ในระดับอุดมศึกษาห้องสมุดมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีนันทยาล (Nanyang Technological University Library, 2018) มีความร่วมมือกับหน่วยงานที่ดูแลนักศึกษาที่บกพร่องทางการเห็นของมหาวิทยาลัยชื่อว่า หน่วยงานเพื่อเข้าถึงการศึกษา (Accessible Education Unit) โดยห้องสมุดให้การสนับสนุนนักศึกษาที่มีความบกพร่องทางการเห็นให้สามารถเข้าถึงบริการและทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดด้วยบริการความช่วยเหลือด้านการวิจัย บริการยืม-คืน ทรัพยากรสารสนเทศระหว่างห้องสมุดในมหาวิทยาลัย บริการถ่ายเอกสารและพิมพ์งาน บริการเครื่องขยายตัวอักษรที่มีในห้องสมุด เป็นต้น

2. เครือข่ายความร่วมมือระดับระหว่างประเทศ

เมื่อการพัฒนาด้านเครือข่ายความร่วมมือในประเทศมีความเข้มแข็งแล้ว ห้องสมุดเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นหลายแห่งได้แก่ สหราชอาณาจักร ราชอาณาจักรสวีเดน ได้ขยายขอบเขตความร่วมมือไปยังระดับระหว่างประเทศ ซึ่งพบทั้งความร่วมมือระหว่าง 2 ประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร และความร่วมมือตั้งแต่ 3 ประเทศขึ้นไป เช่น ความร่วมมือกับห้องสมุดในกลุ่มนอร์ดิก และความร่วมมือระหว่างห้องสมุดเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นของประเทศในเครือจักรภพ

ความร่วมมือกับห้องสมุดในกลุ่มนอร์ดิก (The Nordic Libraries Cooperation) เป็นเครือข่ายห้องสมุดกลุ่มนอร์ดิกสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นและผู้บกพร่องทางการอ่าน มีความร่วมมือกันในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดหาทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบเฉพาะ การแลกเปลี่ยน การให้บริการผู้ใช้กลุ่มเป้าหมาย และกิจกรรมสำหรับเด็ก ประกอบด้วยห้องสมุดหนังสือเบรลล์และหนังสือเสียงแห่งราชอาณาจักรสวีเดน ห้องสมุดสำหรับผู้พิการทางสายตาในสาธารณรัฐฟินแลนด์ (Biblioteket för Synskadade หรือ Library for the Visually Impaired) ห้องสมุดแห่งชาติสำหรับผู้บกพร่องทางการอ่านในราชอาณาจักรเดนมาร์ก (Nationalbibliotek for Mennesker med Læsevanskeligheder หรือ National Library for People with Reading Impairments) ห้องสมุดหนังสือเบรลล์และหนังสือเสียงในราชอาณาจักรนอร์เวย์ (Norsk Lyd-Og Blindeskriftbibliotek หรือ Norwegian Audio and Braille Library) และห้องสมุดไอซ์แลนด์สำหรับคนตาบอด (Blindróbókasafn Íslands หรือ Icelandic Library for the Blind)

ในกลุ่มประเทศเครือจักรภพ มีโครงการความร่วมมือหนังสือเบรลล์และหนังสือเสียง (The Commonwealth Braille & Talking Book Cooperative-CBTBC, 2019) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการทำงานร่วมกันและแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศระหว่างห้องสมุดหนังสือเบรลล์และหนังสือเสียง โดยเฉพาะห้องสมุดและผู้ใช้ที่บกพร่องทางการเห็นของประเทศกำลังพัฒนาในเครือจักรภพ ตลอดจนสถาบันอื่น ๆ ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ สมาชิกประกอบด้วยห้องสมุด หน่วยงาน องค์กรทุกประเภทที่ให้บริการผู้บกพร่องทางการเห็นหรือผู้ที่บกพร่องในการเข้าถึงสื่อสิ่งพิมพ์ที่ตั้งอยู่ในเครือจักรภพหรือดินแดนโพ้นทะเลของอังกฤษ ตลอดจนประเทศหรือรัฐที่มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม หรือภาษา กับเครือจักรภพ เช่น สมาคมผู้พิการทางสายตาในออสเตรเลียตะวันตก (Association for the Blind of Western Australia) ห้องสมุดหลุยส์ เบรลล์ เพื่อผู้พิการทางสายตาใน

บังคลาเทศ (Louis Braille Memorial Library for the Blind and Physically Handicapped) ห้องสมุดเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นในบาฮามาส (Bahamas) เอธิโอเปีย (Ethiopia) ฟิจิ (Fiji) เป็นต้น ทั้งนี้สมาชิกที่เป็นผู้บกพร่องทางการเห็นไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

3. เครือข่ายความร่วมมือระดับนานาชาติ

เครือข่ายความร่วมมือระดับนานาชาติ เป็นเครือข่ายความร่วมมือที่มีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะด้านการจัดทำทรัพยากรสารสนเทศเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็น ได้แก่ การพัฒนามาตรฐานเพื่อการจัดทำหนังสือเสียงและหนังสือเบรลล์ การพัฒนาซอฟต์แวร์และอุปกรณ์เพื่อใช้ในการผลิตหนังสือเสียง การบริหารจัดการด้านลิขสิทธิ์ของทรัพยากรสารสนเทศเพื่อนำมาใช้ในการจัดทำหนังสือเสียงและหนังสือเบรลล์ เป็นต้น โดยเครือข่ายความร่วมมือระดับนานาชาติที่มีบทบาทอย่างมากต่อการบริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็น คือ แผนกห้องสมุดอ็ีฟล่าสำหรับคนตาบอด (The IFLA Libraries for the Blind Section-IFLA/LBS, 2003) ซึ่งเป็นแผนกงานหนึ่งของสหพันธ์นานาชาติสมาคมห้องสมุดและสถาบัน (International Federation of Library Associations and Institutions-IFLA) การดำเนินงานของแผนกนี้มีห้องสมุดสำหรับคนตาบอดที่อยู่ในเครือข่ายความร่วมมือกันถึง 85 แห่งจาก 39 ประเทศทั่วโลก มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อให้บริการสารสนเทศแก่ผู้อ่านที่บกพร่องทางการเห็น รวมทั้งผู้พิการทางสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น คนชรา ผู้ป่วยที่ไม่สามารถเข้าถึงสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น โดยมีบทบาทที่สำคัญดังต่อไปนี้

3.1 การสนับสนุนให้ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายลิขสิทธิ์เพื่อการเข้าถึงสารสนเทศของผู้บกพร่องทางการเห็น

3.2 การแปลงทรัพยากรสารสนเทศจากสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อรูปแบบพิเศษที่ผู้บกพร่องทางการเห็นสามารถเข้าถึงได้ เช่น หนังสือเบรลล์ หนังสือเสียงดิจิทัล

3.3 การพัฒนาซอฟต์แวร์สังเคราะห์เสียงที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3.4 ความร่วมมือกับสำนักพิมพ์ สำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาโลก ห้องสมุด และองค์กรที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในการดำเนินการตามข้อกำหนดเกี่ยวกับลิขสิทธิ์อย่างเคร่งครัด ร่วมกันพัฒนากลไกเพื่อแชร์ไฟล์และหนังสือระหว่างห้องสมุดสมาชิกให้มีการใช้งานอย่างเป็นธรรม การป้องกันสารสนเทศโดยการเข้ารหัส ส่งเสริมประโยชน์แก่เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อทำสิ่งพิมพ์ที่สามารถเข้าถึงได้สำหรับทุกคน

นอกจากแผนกห้องสมุดอ็ีฟล่าสำหรับคนตาบอดแล้ว องค์กรความร่วมมือที่มีบทบาทต่อการผลิตหนังสือเสียงในปัจจุบันคือ ภาควิเดซี (Daisy Consortium-Digital Accessible Information System-CONSORTIUM, 2017) ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1996 โดยเกิดจากการรวมตัวกันขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization-WIPO) ห้องสมุด ตัวแทนสำนักพิมพ์ สมาคม และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้บกพร่องทางการเห็นทั่วโลก ภายใต้กฎหมายสมาพันธ์รัฐสวิสและมีข้อบังคับของภาควิในการดำเนินงาน สมาชิกส่วนใหญ่เป็นห้องสมุดและสมาคมสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นระดับชาติของประเทศต่าง ๆ สำหรับประเทศไทย มูลนิธิคนตาบอดแห่งประเทศไทย (Thai Blind People's Foundation-TBPF) ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานโครงการและศูนย์สนับสนุนภูมิภาค (Thailand DFA Focal Point and DFA Regional Support Center) ของภาควิดังกล่าว

ภาควิเดซีมีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคประชาสังคมในการเผยแพร่สารสนเทศเสียง การพัฒนาห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นทั่วโลก การแบ่งปันสารสนเทศที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้บกพร่องทางการเห็นในการเข้าถึงสื่อสิ่งพิมพ์ทั่วโลก โดยมุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อการเข้าถึงสารสนเทศที่มีลิขสิทธิ์อย่างถูกต้องตามกฎหมาย กำหนดแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดสำหรับการผลิตหนังสือเสียง ส่งเสริมการอ่านเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็น พัฒนาซอฟต์แวร์เพื่อการเข้าถึงสิ่งพิมพ์ที่

ต้องการอ่านให้ง่ายขึ้น สนับสนุนระบบมาตรฐานการพิมพ์แบบเปิดที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ฝึกอบรมบุคลากร ตลอดจนการแบ่งปันสารสนเทศที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้บกพร่องทางการเห็นในการเข้าถึงสื่อสิ่งพิมพ์ทั่วโลก

บทสรุป

เครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นในต่างประเทศล้วนมีวัตถุประสงค์หลักในการสร้างโอกาสในการเข้าถึงสารสนเทศที่หลากหลายให้กับผู้บกพร่องทางการเห็น ผ่านการดำเนินงานด้านความร่วมมือในการผลิต การจัดหา การบริการ และการแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน โดยเฉพาะเครือข่ายความร่วมมือห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็นในประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และประเทศกลุ่มสแกนดิเนเวียที่มีความเข้มแข็งมากนั้น ส่วนใหญ่เริ่มพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือจากการที่ห้องสมุดหรือมูลนิธิเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็นได้รับการสนับสนุนทั้งในเชิงนโยบายและงบประมาณจากภาครัฐ โดยเริ่มจากห้องสมุดในท้องถิ่นเป็นลำดับแรก ต่อมาจึงขยายเครือข่ายความร่วมมือไปยังห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศในระดับชาติ และระดับนานาชาติตามลำดับ อีกทั้งการแสวงหาความร่วมมือกับชุมชน และองค์กร/ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักพิมพ์ ศูนย์บริการนักศึกษาพิการในสถาบันอุดมศึกษา บริษัทเอกชน และอาสาสมัคร ถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยความสำเร็จที่ทำให้การผลิต การจัดหา และการบริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นได้รับการยอมรับและเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่มีความยั่งยืน ในส่วนของประเทศไทยนั้น หากต้องการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการบริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากภาครัฐ ในด้านของนโยบายที่มุ่งให้ความสำคัญกับห้องสมุดและสถาบันบริการสารสนเทศในฐานะขององค์ประกอบของโครงสร้างพื้นฐานเพื่อผู้พิการในประเทศไทย อันจะนำไปสู่การจัดสรรงบประมาณ และบุคลากรเพื่อให้บริการสารสนเทศแก่ผู้พิการอย่างทั่วถึง รวมถึงการสร้างความร่วมมือที่ควรขยายขอบเขตความร่วมมือไปยังห้องสมุด หรือกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากห้องสมุดหรือมูลนิธิเพื่อผู้บกพร่องทางการเห็น ได้แก่ ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ห้องสมุดประชาชน ภาคเอกชน เหล่าอาสาสมัคร และที่สำคัญคือ กลุ่มผู้ใช้บริการ เพื่อพัฒนาการบริการสารสนเทศแก่ผู้บกพร่องทางการเห็นได้อย่างสอดคล้องต่อความต้องการและการใช้งานของผู้ใช้บริการได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- American National Standards Institute/National Information Standards Organization. (2013). *Information Services and Uses: Metrics and Statistics for Libraries and Information Providers Data Dictionary*. 5th ed. Baltimore: NISO.
- Chaisit Angkapunyadeth & Kittanun Dusdeemethanont. (2020). *The Development of Audio Books for Blind Students by Using Thai Text-to-Speech Synthesis Technology (TTS)*. *The 10th PULINET National Conference "PULINET 2020: Library Transformation in a Disrupted World*. Retrieved 30 March 2021, from http://pulinet2020.tsu.ac.th/Documentation/Proceeding/Proceeding_PULINET2020.pdf (In Thai)
- The Commonwealth Braille and Talking Book Cooperative. (2019). *Commonwealth Braille and Talking Book Cooperative-CBTBC*. Retrieved 31 January 2019, from <https://www.cbtbc.org/>

- DAISY Consortium. (2019). *DAISY Consortium: About Us*. Retrieved 25 February 2019, from <http://www.daisy.org/about-us>
- Davis, Denise M. (2007). *Library Networks, Cooperatives and Consortia: A National Survey*. Chicago: American Library Association.
- Dong, E. X., and Zou, T.J. (2009). Library consortia in China. *LIBRES Library and Information Science Research Electronic Journal*, 19(1), 1-10.
- Giordano, T. (2002). Library Consortium Models in Europe: A Comparative Analysis. *Alexandria*, 14(1), 41-52.
- Glenn, Hilary. (2004). Library Services For People With Special Needs in Northern Ireland. *Health Information and Libraries Journal*, 21(Suppl. 2), 66–68.
- Kawai, Yukiko. (2017). The Guidelines of an Education Support Model For Visually Impaired Japanese-Major Students in Higher Education Institute. *Pikanasan*, 13(1), 43-57. (In Thai)
- Library of Congress. National Library Service For the Blind and Physically Handicapped. (2000). Bibliography For the Blind: Union Catalog Adds 38,000 Records of British Materials. Library of Congress Information Bulletin. Retrieved December 10, 2020, from <https://www.loc.gov/loc/lcib/0002/blind.html>
- _____. (2011). *National Library Service For the Blind and Physically Handicapped History*. Retrieved 20 April 2019, from <https://www.loc.gov/nls/about/organization/history/>
- Liu Weibing. (2017). *China to Improve Digital Reading Resources For Visually Impaired*. Retrieved 30 December 2018, from http://www.xinhuanet.com/english/2017-09/13/c_136607335.htm
- Market, Alisha, Avalonand, Sonja & Golubovic, Vesna. (2007). Consortia Culture: Financial and Organizational Acquisition Models in the Academic Libraries-Example of European Library Consortia. Retrieved December 22, 2020, from <https://slidetodoc.com/consortia-culture-financial-and-organizational-acquisition-models-in/>
- Nanyang Technological University Library. (2018). *Accessible Education Unit*. Retrieved 30 November 2019, from <http://www.ntu.edu.sg/Library/Pages/access/disabilities.aspx>.
- Naruemon Saengduangkhae & Charoennate Saengduangkhae. (2013). *Evaluation and Development the Quality of Digital Talking Books Donated to the Library of International Dhamma's Educational School for Blind, Hat Yai, Songkhla Province*. Retrieved 20 May 2021, from <https://tinyurl.com/n88rfyrj> (In Thai)
- Pathamakorn Netayawijit, Kultida Taumsuk, & Kanyarat Kwiecien. (2019) Information Behaviors and Technology Acceptance of the Disabilities. *Information*. 22(2), 50-60 (In Thai)
- Population Division. (2020). Current World Population. Retrieved 10 March 2019, from <http://www.worldometers.info/world-population/>
- Royal National Institute of Blind People. (2016). History of RNIB Library. Retrieved 30 June 2018, from <http://www.rnib.org.uk/about-rnib-who-we-are/history-rnib>

- Smarn Loipha, et al. (2014). Academic Libraries Services for Students with Disabilities. *Journal of Information Science*. 32(3), 19-35. (In Thai)
- The Singapore Association of the Visually Handicapped. (2017). *The Singapore Association of the Visually Handicapped-SAVH*. Retrieved 1 April 2019, from <https://savh.org.sg/>
- Sommarat Wijit. (2010). *The Operations of Libraries for Visually Impaired People: Four Case Studies*. Master of Arts Thesis in Library and Information Science, Srinakharinwirot University, Thailand. (In Thai)
- Sudasamorn Pankam. (2015). Needs and Obstacles in Using Audio Books of Visually Impaired Persons. *HCU Journal*. 18(36), 143-150 (In Thai)
- Swedish Agency for Accessible Media. (2018). *Nordic Cooperation*. Retrieved 20 December 2018, from <https://www.mtm.se/english/research-and-collaboration/international-cooperation/>
- United Nations. (2016). The Universal Declaration of Human Rights. Retrieved June 30, 2018, from <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights>
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Retrieved 20 May 2021, from <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.
- World Health Organization. (2021). *Blindness and Vision Impairment*. Retrieved 20 May 2021, from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>
- World Intellectual Property Organization. (2018). *Accessible Books Consortium (ABC)*. Retrieved 22 December 2018, from <http://www.accessiblebooksconsortium.org/portal/en/index.html>